

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Щебель Вадим Васильович
ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСчм-21
В. В. Щебель

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доцент Дерманська Л.В.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ	6
1.1. Сутність, функції та принципи податкового стимулювання економічного розвитку.....	6
1.2. Механізми та інструменти податкового стимулювання: національний і зарубіжний досвід.....	11
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	17
2.1. Правові засади функціонування податкової системи під час воєнного стану.....	17
2.2. Аналіз податкових змін і стимулів для бізнесу в Україні у 2022–2025 рр.....	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	30
3.1. Пріоритети податкової політики для стабілізації та підтримки економіки під час війни.....	30
3.2. Пропозиції щодо вдосконалення податкового законодавства в контексті післявоєнного відновлення економіки.....	34
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах воєнного стану Україна зіштовхується з безпрецедентними викликами, що охоплюють усі сфери суспільного життя, зокрема економічну. Масштабні руйнування інфраструктури, вимушена міграція населення, скорочення виробничих потужностей, зниження інвестиційної активності та зростання невизначеності створюють додатковий тиск на національну економіку. В таких умовах податкова політика перетворюється на один із найважливіших інструментів державного регулювання, який здатний не лише забезпечувати стабільне наповнення бюджету, але й виконувати функції економічного стимулювача, пом'якшуючи наслідки кризи та підтримуючи ключові сфери розвитку.

Податкове стимулювання в період воєнного стану набуває особливої ваги, оскільки саме від його ефективності значною мірою залежить стійкість економічної системи, здатність бізнесу адаптуватися до екстремальних умов, а також можливість швидкого відновлення економіки після завершення воєнних дій. Збалансована та гнучка система податкових преференцій може відігравати роль каталізатора розвитку виробництва, інновацій, експорту та малого й середнього підприємництва. Водночас надмірне або необґрунтоване податкове навантаження у воєнний час може суттєво обмежувати економічну активність, збільшувати ризики згорання бізнесу та посилювати тінізацію.

Питання податкового стимулювання економіки активно досліджувалося у працях відомих українських і зарубіжних вчених. Зокрема, О. Василик, І. Луніна та А. Соколовська розглядали податки як інструмент забезпечення фінансової стабільності, соціальної рівноваги та зростання економічної ефективності. У своїх роботах вони наголошували на необхідності поєднання фіскальної та стимулюючої функцій податків, підкреслюючи, що оптимізація податкової системи здатна створювати умови для активізації інвестиційної діяльності та розвитку підприємництва.

Попри значний внесок науковців у розвиток теорії податкового стимулювання, питання застосування податкових інструментів саме в умовах воєнного стану залишається малодослідженим. Воєнна економіка має специфічні ознаки різке зростання видатків на оборону, порушення логістичних ланцюгів, підвищені ризики для бізнесу, зміни у структурі зайнятості та споживчого попиту. Усі ці чинники зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до податкової політики та формування нових механізмів стимулювання.

Потребує подальшого теоретичного узагальнення роль податкових пільг і преференцій у підтримці економічної активності під час війни, визначення оптимальних параметрів податкового навантаження, оцінка ефективності економічних стимулів, а також узгодження короткострокових фіскальних потреб із довгостроковими цілями післявоєнного відновлення. Не менш важливо проаналізувати й те, як податкові стимули впливають на окремі сектори економіки промисловість, аграрний сектор, IT-галузь, малий та середній бізнес з урахуванням нинішніх ризиків та викликів.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження механізмів податкового стимулювання економіки в умовах правового режиму воєнного стану та визначення шляхів підвищення їхньої ефективності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити сутність та роль податкового стимулювання у системі державного регулювання економіки;
- проаналізувати правове забезпечення податкових стимулів в Україні;
- дослідити особливості податкової політики в умовах воєнного стану;
- оцінити ефективність діючих податкових пільг та преференцій;
- запропонувати напрями вдосконалення податкового стимулювання з урахуванням умов воєнного часу та післявоєнного відновлення.

Об'єктом дослідження є система податкового регулювання економіки України.

Предметом дослідження є правові та економічні механізми податкового стимулювання економічної активності в умовах правового режиму воєнного стану.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: аналіз і синтез, системно-структурний метод, порівняльно-правовий, статистичний та логічний методи, а також метод узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні особливостей застосування податкових стимулів у період воєнного стану та формуванні пропозицій щодо вдосконалення податкової політики з метою забезпечення економічної стійкості держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання висновків і пропозицій роботи в процесі удосконалення податкового законодавства України, а також у діяльності органів державної влади при формуванні антикризової податкової політики.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження опубліковані у збірнику тез XVI та XVII студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України».

Інформаційну основу кваліфікаційної роботи становлять нормативно-правові акти, офіційні статистичні дані, наукові публікації та аналітичні матеріали з досліджуваної теми.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 41 сторінки, які містять 4 таблиці, 3 рисунки та список використаних джерел, який нараховує 38 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сутність, функції та принципи податкового стимулювання економічного розвитку

Податкова політика є однією з ключових складових системи державного регулювання економіки, спрямованою на забезпечення збалансованого розвитку фінансових відносин між державою та суб'єктами господарювання. Її сутність полягає у формуванні та реалізації комплексу заходів, які визначають принципи, напрями, методи та інструменти мобілізації доходів до бюджету, а також у створенні умов для ефективного функціонування економічних суб'єктів шляхом податкового впливу на їхню діяльність.

Основне завдання податкової політики полягає у забезпеченні фінансової стабільності держави, з одного боку, та стимулюванні економічного зростання з іншого. Вона виконує подвійну функцію: фіскальну, пов'язану із забезпеченням бюджетних надходжень, і регулюючу, яка проявляється через вплив на обсяг виробництва, інвестиційну активність, зайнятість населення, структуру споживання та зовнішньоекономічні відносини. У цьому контексті податкова політика стає інструментом державного управління економічними процесами, забезпечуючи перерозподіл національного доходу відповідно до соціально-економічних пріоритетів [5, с. 10].

В умовах динамічних змін економічного середовища, особливо в періоди кризових явищ або дії воєнного стану, роль податкової політики посилюється. Вона набуває характеру адаптивного механізму, що дозволяє оперативно реагувати на виклики шляхом запровадження податкових стимулів, пільг, відстрочок чи спрощених режимів оподаткування. Такі заходи сприяють

підтримці підприємницької діяльності, збереженню робочих місць, розвитку критично важливих галузей економіки та відновленню інвестиційного потенціалу держави.

Податкове стимулювання є складовою регулюючої функції податкової політики, спрямованою на активізацію виробничої, інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Його інструментами виступають податкові пільги, зниження ставок податків, податкові кредити, амортизаційні відрахування, спеціальні режими оподаткування тощо. Застосування таких механізмів дає змогу державі впливати на структуру економіки, підтримувати пріоритетні напрями розвитку, підвищувати конкурентоспроможність національного виробництва.

Податкова політика є одним із центральних елементів державного регулювання економіки, оскільки вона поєднує фіскальні та стимулюючі функції, формуючи основу для економічної стабільності, соціальної справедливості та сталого розвитку. Її ефективність визначається здатністю забезпечити баланс між інтересами держави і платників податків, між необхідністю наповнення бюджету та створенням сприятливих умов для економічного зростання.

Податкове стимулювання є важливою складовою системи державного регулювання економіки та виступає одним із ключових інструментів впливу держави на темпи, структуру і якість економічного зростання. У сучасних умовах воно набуває особливого значення, оскільки дає змогу забезпечити поєднання фіскальної стабільності держави з підтримкою підприємницької активності, інноваційного розвитку та інвестиційної привабливості країни [13, с. 42].

Сутність податкового стимулювання полягає у використанні державою податкових важелів для створення сприятливих умов економічної діяльності суб'єктів господарювання, заохочення інвестицій, інновацій, модернізації виробництва та розвитку пріоритетних галузей економіки. Інакше кажучи, це система податкових інструментів, що спрямовані на активізацію економічної поведінки платників податків у бажаному для держави напрямі.

Як зазначає О. Д. Василик, податкове стимулювання це цілеспрямована діяльність держави щодо формування податкових умов, які сприяють розширенню виробництва, зростанню інвестиційної активності та ефективному використанню ресурсів. Воно базується на економічній взаємодії між державою та платником податків, коли держава тимчасово відмовляється від частини податкових надходжень з метою отримання довгострокових соціально-економічних вигод [2, с. 112].

Податкове стимулювання охоплює широкий спектр методів і механізмів, серед яких основними є:

- податкові пільги (повне або часткове звільнення від сплати податків для окремих категорій платників або видів діяльності);
- зниження податкових ставок з метою підвищення рентабельності інвестиційних проектів;
- податкові канікули - тимчасове звільнення від оподаткування новостворених підприємств або підприємств у пріоритетних секторах;
- прискорена амортизація основних засобів, що сприяє оновленню виробничого потенціалу;
- податкові кредити та інвестиційні відрахування, які дозволяють перенести сплату податків або зменшити податкове навантаження при інвестуванні у виробництво;
- спеціальні (спрощені) режими оподаткування для малого та середнього бізнесу, інноваційних підприємств, учасників індустріальних парків тощо.

Отже, податкове стимулювання є формою реалізації регулюючої функції податкової політики, за допомогою якої держава не лише наповнює бюджет, але й формує умови для розширеного відтворення та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Таблиця 1.1

Функції податкового стимулювання та приклади їх застосування

№	Функція	Суть і приклад
1	Регулююча	Впливає на економіку та структуру виробництва; пільги для пріоритетних галузей і проблемних регіонів.
2	Стимулююча	Заохочує бізнес до дій, вигідних для держави і підприємств; пільги на НДДКР, реінвестування прибутку.
3	Соціально-економічна	Підвищує зайнятість і добробут населення; податкові знижки на освіту, медицину, страхування.
4	Інноваційно-інвестиційна	Сприяє інвестиціям і розвитку технологій; пільги для технологічних кластерів та нових технологій.
5	Антикризова	Пом'якшує наслідки криз; тимчасове зниження податків, відстрочка платежів, підтримка малого бізнесу.

Податкове стимулювання є багатофункціональним інструментом державного регулювання економіки. Воно дозволяє:

- формувати пріоритетні напрями розвитку економіки;
- заохочувати бізнес до інновацій та інвестицій;
- підвищувати соціальний добробут населення;
- створювати умови для залучення капіталу і технологій;
- пом'якшувати негативні наслідки економічних криз.

Таким чином, через реалізацію зазначених функцій податкове стимулювання перетворюється на дієвий механізм досягнення стратегічних цілей економічної політики держави.

Ефективність податкового стимулювання значною мірою залежить від дотримання певних принципів, що забезпечують його раціональність, цілеспрямованість і збалансованість.

ПРИНЦИПИ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ	Цільова спрямованість
	Економічна ефективність
	Стимулюючий нейтралітет
	Стабільність і передбачуваність
	Прозорість та обґрунтованість
	Системність
	Соціальна справедливість

Рис. 1.1. Принципи податкового стимулювання

Принципи податкового стимулювання визначають умови його ефективності та раціональності. Вони забезпечують цілеспрямованість, економічну вигідність, рівні умови для всіх платників, стабільність і передбачуваність політики, прозорість дій держави, інтегрованість у систему економічного регулювання та соціальну справедливість.

Податкове стимулювання відіграє ключову роль у формуванні конкурентоспроможної та інноваційної економіки. Воно створює передумови для:

- підвищення інвестиційної активності підприємств;
- модернізації виробничих потужностей;
- підтримки малого та середнього бізнесу;
- розширення експортного потенціалу;
- збільшення надходжень до бюджету в довгостроковій перспективі за рахунок зростання економічної бази оподаткування.

У контексті правового режиму воєнного стану в Україні податкове стимулювання набуває додаткової ваги як механізм забезпечення економічної стійкості. Держава застосовує пільгові режими для підприємств критичної інфраструктури, оборонного сектору, аграрного виробництва, малого бізнесу, що дозволяє підтримати економічну активність навіть у складних умовах.

Отже, податкове стимулювання є невід'ємною складовою податкової політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання, інвестиційної активності та соціально-економічної стабільності. Його сутність полягає у створенні за допомогою податкових інструментів сприятливого середовища для розвитку підприємництва та реалізації пріоритетних напрямів державної економічної політики.

1.2. Механізми та інструменти податкового стимулювання: національний і зарубіжний досвід

Податкове стимулювання є складовою частиною фінансово-економічної політики держави, спрямованої на активізацію ділової активності, розширення інвестиційних процесів, модернізацію виробництва та забезпечення сталого економічного розвитку. Для досягнення цих цілей держава застосовує різні механізми та інструменти податкового стимулювання, які відображають взаємодію між податковою системою, суб'єктами господарювання та державними інституціями.

Механізм податкового стимулювання це сукупність форм, методів, важелів і процедур, за допомогою яких держава реалізує вплив на економічну активність платників податків через систему податкових пільг, знижок і преференцій. Його головна мета створення умов, за яких вигідніше інвестувати, розширювати виробництво, запроваджувати інновації чи здійснювати діяльність у пріоритетних секторах, ніж уникати податкових зобов'язань або скорочувати економічну активність.

До елементів механізму податкового стимулювання належать:

- правові засади (нормативно-правова база оподаткування, що визначає умови надання стимулів);
- інституційне забезпечення (органи податкової служби, міністерства, агентства, які адмініструють стимули);
- економічні важелі (пільги, ставки, кредити, відрахування);

– система контролю та оцінювання ефективності стимулюючих заходів [7].

Ефективний механізм податкового стимулювання має бути системним, прозорим і спрямованим на досягнення конкретних соціально-економічних результатів.

Інструменти податкового стимулювання це конкретні засоби впливу держави на поведінку платників податків через зміну параметрів оподаткування. Їх можна поділити на загальні (що діють на всю економіку) та селективні (спрямовані на окремі галузі або групи платників).

До основних інструментів входить:

1. Податкові пільги - часткове або повне звільнення від сплати податку окремих категорій платників або видів діяльності. В Україні такі пільги надаються, зокрема, підприємствам оборонно-промислового комплексу, аграрним виробникам, інвесторам у промислові парки, ІТ-компаніям тощо.

2. Зниження податкових ставок використовується для стимулювання інвестицій, розвитку малого бізнесу, експортної діяльності. Наприклад, у межах українського законодавства передбачено знижені ставки єдиного податку для фізичних осіб-підприємців, що спрощує умови ведення бізнесу.

3. Податкові канікули - тимчасове звільнення новостворених підприємств від сплати податку на прибуток або інших податків. Цей інструмент широко застосовується у країнах ЄС для стартапів, підприємств зеленої енергетики та інноваційних галузей.

4. Прискорена амортизація дозволяє підприємствам швидше відносити витрати на оновлення основних фондів на собівартість продукції, що зменшує оподатковуваний прибуток у короткостроковому періоді та стимулює інвестиції у модернізацію.

5. Податкові кредити - відстрочення сплати податків або зменшення їх суми в разі інвестування коштів у певні напрями (наукові дослідження, інновації, модернізацію виробництва).

6. Інвестиційні податкові відрахування - можливість зменшення бази оподаткування на частину витрат, спрямованих на капітальні інвестиції, енергоефективні технології чи екологічні заходи.

7. Спеціальні (спрощені) режими оподаткування - єдиний податок для малого бізнесу, податкові режими для резидентів Дія.City (в ІТ-сфері), а також митно-податкові пільги для учасників індустріальних парків. Вони спрощують адміністрування податків і знижують податкове навантаження на підприємців.

8. Регіональні податкові стимули - у деяких країнах застосовується практика створення спеціальних економічних зон, у межах яких діють податкові пільги для підприємств, що здійснюють діяльність у регіонах зі слабким рівнем розвитку.

В Україні механізми податкового стимулювання поступово удосконалюються, проте їх ефективність залишається предметом наукових дискусій. Нормативно-правову основу формують положення Податкового кодексу України [20], Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» [29] та інші нормативні акти [22].

Серед ключових форм національних податкових стимулів можна виокремити:

- пільгове оподаткування аграрного сектору (спеціальні режими ПДВ та єдиного податку для сільгоспвиробників);
- податкові преференції для індустріальних парків, що передбачають звільнення від податку на прибуток на період до 10 років;
- спрощена система оподаткування для малого бізнесу, яка стимулює самозайнятність і легалізацію доходів;
- режим “Дія.City”, що пропонує знижену ставку ПДФО для ІТ-спеціалістів (5%) та пільгове оподаткування для резидентів компаній високих технологій;
- митно-податкові стимули для оборонно-промислового комплексу та підприємств критичної інфраструктури в умовах воєнного стану.

У період дії правового режиму воєнного стану Україна запровадила також низку тимчасових податкових послаблень: звільнення від сплати деяких видів податків для підприємств у зонах бойових дій, відстрочення податкових зобов'язань, пільги на імпорт військового обладнання та гуманітарної допомоги. Це є прикладом антикризового податкового стимулювання, спрямованого на підтримку економічної стійкості.

Водночас ефективність української системи податкового стимулювання обмежується низкою чинників: фрагментарністю податкових пільг, відсутністю системного моніторингу їх результативності, складністю адміністрування та частими змінами податкового законодавства.

Міжнародна практика свідчить, що більшість розвинених країн використовують податкове стимулювання як важливий елемент політики економічного розвитку. Проте підходи до його реалізації залежать від економічної структури, рівня розвитку та стратегічних пріоритетів держави.

Таблиця 2.1

Порівняння податкових стимулів для бізнесу та інновацій у світі

Країна	Основні інструменти податкового стимулювання	Сфери впливу / Особливості
США	Інвестиційні податкові кредити, прискорена амортизація, R&D Tax Credit	Високі технології, енергозбереження, промисловість, створення робочих місць
Німеччина	Податкові пільги для малого та середнього бізнесу, інвестиції у R&D, «зелені» технології, цифровізацію	Підтримка МСБ, регіональні програми, вирівнювання територіального розвитку
Франція	Податкові кредити для інноваційних компаній (Credit d'Impot Recherche)	Залучення приватного сектору до науково-технічного прогресу
Польща	Спеціальні економічні зони зі звільненням від податку на прибуток до 15 років, податкові знижки на інновації, цифровізацію та експорт	Активне залучення інвестицій, підтримка інновацій та експорту
Сінгапур	Диференційовані ставки корпоративного податку, податкові знижки до 200% на R&D	Сприятливий бізнес-клімат, ефективне адміністрування, стабільність податкових правил

Джерело: складено на основі [1; 8; 38]

У США основними інструментами є інвестиційні податкові кредити, прискорена амортизація та податкові пільги для науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (R&D Tax Credit), що спрямовані на розвиток високих технологій, енергозбереження, промислового сектору та створення нових робочих місць.

У Німеччині податкове стимулювання орієнтоване на підтримку малого та середнього бізнесу, інвестиції в R&D, розвиток «зелених» технологій та цифровізації, що дозволяє одночасно реалізовувати регіональні програми та сприяти вирівнюванню територіального розвитку.

Франція застосовує податкові кредити для інноваційних компаній (Credit d'Impôt Recherche), що стимулює залучення приватного сектору до науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності.

Польща реалізує стимулювання через спеціальні економічні зони зі звільненням від податку на прибуток до 15 років, а також податкові знижки на інновації, цифровізацію та експорт, що сприяє активному залученню інвестицій та розвитку експорту.

Сінгапур відзначається диференційованими ставками корпоративного податку та податковими знижками до 200 % на R&D, що забезпечує сприятливий бізнес-клімат, ефективне адміністрування та стабільність податкових правил.

Таким чином, наведені приклади ілюструють різноманітність податкових інструментів, які країни застосовують для стимулювання інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності економіки та розвитку пріоритетних секторів.

Порівняння українського та зарубіжного досвіду свідчить, що в розвинених країнах податкове стимулювання має системний і стратегічний характер, підпорядкований загальним цілям економічного розвитку. Там діє чіткий механізм оцінювання ефективності пільг і контроль за їх цільовим використанням [8].

В Україні податкове стимулювання поки що характеризується епізодичністю та недостатньою результативністю, однак поступово

наближається до європейських стандартів. Подальший розвиток цього механізму має базуватися на:

- гармонізації податкового законодавства з нормами ЄС;
- забезпеченні стабільності та прозорості умов надання податкових стимулів;
- запровадженні системи моніторингу їх ефективності;
- орієнтації на підтримку інновацій, малого бізнесу, експорту та регіонального розвитку.

Механізми та інструменти податкового стимулювання є потужними засобами впливу держави на економічні процеси. Вони забезпечують не лише фіскальні цілі, а й сприяють формуванню конкурентоспроможного економічного середовища, розвитку виробництва та підвищенню соціальної стабільності.

Зарубіжний досвід доводить, що ефективно податкове стимулювання потребує чіткої правової основи, стабільності податкових правил, науково обґрунтованого вибору інструментів та системи моніторингу результативності. Для України пріоритетом має стати створення інтегрованої системи податкових стимулів, зорієнтованої на структурну модернізацію економіки, інноваційний розвиток і підвищення інвестиційної привабливості держави в умовах післявоєнного відновлення.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Правові засади функціонування податкової системи під час воєнного стану

Податкове регулювання в умовах воєнного стану набуває особливого змісту, оскільки воно спрямоване не лише на забезпечення стабільних бюджетних надходжень, а й на підтримку національної економіки, бізнесу та громадян, які зазнають втрат через воєнні дії. У цих умовах держава адаптує фіскальну політику до нових викликів, використовуючи як інструменти податкового стимулювання, так і заходи податкового контролю, що гарантують фінансову обороноздатність країни.

Основою правового регулювання є Конституція України [9], Податковий кодекс України [20] та спеціальні закони і постанови Кабінету Міністрів, які визначають особливості справляння податків у період воєнного стану. Зокрема, значну роль відіграють закони:

- Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період воєнного стану» [27];
- Закон № 2260-IX від 12.05.2022 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану», який уточнив порядок адміністрування податків і контрольні повноваження податкових органів [23].

Ці нормативні акти запровадили спеціальний режим податкового адміністрування, що враховує неможливість повноцінного виконання податкових обов'язків у зоні бойових дій, тимчасовій окупації або за умов руйнування інфраструктури.

Протягом 2022–2025 років податкові надходження до державного бюджету України демонструють помітну динаміку, яка відображає як економічні виклики, пов'язані з війною, так і поступове відновлення податкової бази та вдосконалення адміністрування податків. У 2022 році, попри війну, Державна податкова служба (ДПС) [4] змогла забезпечити значні надходження: за сальдо платежів, якими вона опікується, до зведеного бюджету надійшло понад 1 091,4 млрд грн, з яких держбюджет отримав близько 698,7 млрд грн. Це говорить про високу мобілізацію податкових надходжень навіть у кризових умовах та демонструє, що платники продовжують виконувати свої податкові зобов'язання [34].

У 2023 році ситуація ще більше покращилася: за даними Міністерства фінансів і ДПС [4; 17], загалом до загального фонду держбюджету надійшло понад 1,66 трлн грн (включно з митними платежами й іншими), і ДПС перевиконала свої плани свідченням цьому є зростання надходжень за ключовими податками: корпоративний податок, акцизи та ПДФО зросли суттєво порівняно з попереднім роком. Наприклад, корпоративний податок був перевиконаний приблизно на 29,9 %, а акциз на 15,9 %. Завдяки цьому уряду вдавалося підтримувати фінансову стабільність, навіть за значних військових витрат.

У 2024 році податкові надходження продовжили зростати. За оперативними даними ДПС [4], сальдо податкових платежів до державного бюджету склало 1 133,5 млрд грн, а надходження до загального фонду 1 036,8 млрд грн. Виконання розпису Міністерства фінансів за доходами загального фонду держбюджету 100,2 %. Серед податків, що зросли: корпоративний податок на ~12,8 % порівняно з попереднім роком, внутрішній ПДВ на 25 %, а акциз (внутрішнього виробництва та імпорт) значно. При цьому ПДВ було значною мірою відшкодовано платникам (157,2 млрд грн згідно з підсумками року), що знижує “чистий” внесок, але свідчить про активність економічних агентів.

У 2025 році, за даними ДПС, за перші 5 місяців (до кінця травня) до загального фонду держбюджету надійшло 520,3 млрд грн податків, що на 11 % більше за план на цей період. Травень 2025 був особливо вдалим: доходи становили 121,9 млрд грн, що на 21,9 % більше, ніж у травні 2024. Це перевиконання плану + 5,2 млрд грн за місяць ставить акцент на те, що податкова служба зберігає ефективність адміністрування навіть під тиском війни. За даними ДПС, значну частину надходжень у травні забезпечили ПДФО (30,3 млрд), прибутковий податок підприємств (45,4 млрд) і акциз (15,3 млрд). Одночасно в першому півріччі 2025 року певні регіони (наприклад, Дніпропетровська область) показують зростання акцизних платежів понад план, що також підсилює бюджетні потоки.

Крім того, за дев'ять місяців 2025 року ДПС повідомляє, що до загального фонду державного бюджету надійшло 949,8 млрд грн податкових платежів, що на 24,6 % більше, ніж за аналогічний період 2024 року, і при цьому ПДВ на рахунки платників відшкодовано у розмірі 131,2 млрд грн [17].

Аналіз цієї динаміки показує, що, попри значні виклики руйнування інфраструктури, логістичні проблеми, ризики бізнесу податкова база України демонструє доволі високу стійкість. Зростання доходів за ключовими податками (прибуток, ПДФО, акциз) ознака поживлення економічного життя та, можливо, ефективнішого адміністрування податків.

Водночас залишається суттєвий ризик, пов'язаний із великим відшкодуванням ПДВ: хоча сальдо надходжень зростає, значні суми повертаються платникам, що знижує чистий "корисний" внесок податку в бюджет. Така ситуація ставить завдання на майбутнє: оптимізувати механізми відшкодування, щоб зберегти стимулювання активності бізнесу, але водночас не підірвати фінансову спроможність бюджету.

Ще одна системна проблема залежність від зовнішньої допомоги. Хоч податкові надходження є критично важливим джерелом фінансування, значна частина дефіциту бюджету покривалася грантами та позиками міжнародних партнерів. З огляду на те, що податкові надходження зростають, це дає

можливість зменшити частку зовнішньої допомоги, але повністю відмовитися від неї поки що складно.

У перспективі, якщо позитивна динаміка збережеться, податкова служба України може ще більше зміцнити свій внесок у бюджет, зменшуючи залежність від зовнішніх джерел і підвищуючи фінансову незалежність. Але важливо слідкувати за балансом між стимулюванням економіки (через відшкодування), податковим навантаженням і прозорістю адміністрування, щоб уникнути нових фіскальних шоків.

Податкова політика України під час повномасштабної війни зіткнулася із взаємовиключною дилемою: необхідністю збільшувати бюджетні надходження для фінансування оборони та одночасно забезпечувати податкове стимулювання економічної активності, що вимагає надзвичайної гнучкості та ефективності адміністрування.

Для підтримки підприємництва та збереження робочих місць держава запровадила низку ключових антикризових податкових заходів. Серед них тимчасовий перехід на спрощену систему з податковою ставкою 2% від обороту для платників третьої групи, що стало критично важливим для збереження діяльності. Платники, які через бойові дії не мали змоги своєчасно подати звітність або сплатити податки, були звільнені від штрафів і пені (податкові канікули). Також запроваджені значні пільги для оборонного сектору: виробники військової техніки та засобів захисту отримали податкові преференції, включаючи звільнення від імпортного мита та ПДВ. Операції з ввезення та розподілу гуманітарних вантажів також звільнені від ПДВ та митних зборів. З метою зменшення адміністративного тиску на бізнес більшість податкових перевірок було призупинено, за винятком перевірок, пов'язаних із відшкодуванням ПДВ. Державна податкова служба забезпечила можливість подання звітності онлайн, розширивши використання електронних сервісів та дистанційної взаємодії.

Попри швидку реакцію на військові виклики, податкова політика України продовжує мати глибокі системні проблеми. Основна з них полягає у

нестабільності податкового законодавства, яке постійно зазнає змін без належного аналізу економічного впливу. Така непослідовність формує атмосферу невизначеності для бізнесу, знижує інвестиційну активність та ускладнює прогнозування фінансових результатів. Фактична відсутність чіткої довгострокової стратегії розвитку податкової системи призводить до неузгодженості між податковою і бюджетною політикою.

Крім того, надмірне податкове навантаження, особливо на малий і середній бізнес, гальмує розвиток підприємництва та сприяє поширенню тіньових схем. Податкові зобов'язання нерідко стають надмірним тягарем, що зменшує можливості підприємств для інвестицій та інноваційного розвитку, послаблюючи конкурентоспроможність української економіки.

Важливою проблемою залишається недосконалість адміністрування податків. Попри впровадження електронних сервісів, система справляння податків все ще характеризується високим рівнем бюрократизму, складністю процедур та технічними обмеженнями. Недовіра між платниками податків і податковими органами, наявність корупційних ризиків, а також недостатня професійна підготовка кадрів знижують ефективність податкового контролю.

Нарешті, суттєвою проблемою залишається й неефективність податкових пільг і стимулів. Вони часто надаються без належного економічного обґрунтування та не завжди спрямовані на підтримку пріоритетних секторів. Це призводить до нераціонального використання бюджетних ресурсів і спотворення ринкової конкуренції, оскільки відсутність системного моніторингу ефективності податкових преференцій перешкоджає своєчасному перегляду або скасуванню неефективних механізмів стимулювання.

Окрему загрозу становить високий рівень тіньової економіки та ухилення від оподаткування, що зумовлені низькою податковою культурою, недовірою до державної фінансової політики та складністю податкових процедур. Тінізація економічних відносин не лише зменшує надходження до бюджету, але й порушує принцип справедливості оподаткування, створюючи нерівні умови для суб'єктів господарювання.

Нерівномірність розподілу податкового навантаження також посилює соціально-економічну напругу. Значна частина доходів бюджету формується за рахунок непрямих податків ПДВ та акцизів, що лягають основним тягарем на кінцевих споживачів. Водночас великі корпорації та фінансово-промислові групи мають можливість оптимізувати свої податкові зобов'язання, що підриває принцип рівності платників.

Відсутність узгодженості між податковою та бюджетною політикою призводить до виникнення структурних дисбалансів у системі державних фінансів. Доходна база бюджету часто формується без урахування реальних можливостей економіки, що викликає хронічний дефіцит і потребу у запозиченнях. Такий підхід послаблює фіскальну стійкість держави, особливо в умовах воєнного стану, коли зростають потреби у фінансуванні оборонних і соціальних витрат.

Рис. 2.1. Основні проблеми податкової політики України у контексті підтримки бізнесу та післявоєнного відновлення економіки

Сукупність зазначених проблем формує негативний вплив на макроекономічну стабільність, знижує ефективність державної податкової політики й уповільнює економічне зростання. Їх подолання можливе лише за умови розроблення цілісної довгострокової податкової стратегії, спрямованої на створення прозорої, стабільної та прогнозованої системи оподаткування.

Необхідним є посилення аналітичної та наукової основи ухвалення рішень, реформування адміністрування, запровадження ефективних механізмів податкових стимулів та забезпечення реальної справедливості в розподілі податкового тягаря. Лише комплексне вирішення цих питань сприятиме підвищенню довіри до держави, активізації інвестиційної діяльності та формуванню умов для сталого післявоєнного розвитку економіки України.

Після завершення воєнного стану податкова політика України потребуватиме поступового повернення до стандартного режиму оподаткування з урахуванням потреб післявоєнного відновлення. Очікується перегляд системи податкових пільг, запровадження стимулів для інвестицій у відбудову інфраструктури, промисловості та інноваційного бізнесу.

Отже, податкове регулювання в умовах воєнного стану в Україні характеризується гнучкістю, соціальною спрямованістю та прагненням зберегти економічну стійкість держави. Його ключовою метою є не лише забезпечення надходжень до бюджету, а й створення сприятливих умов для виживання бізнесу, підтримки громадян і фінансування оборонного сектору.

2.2. Аналіз податкових змін і стимулів для бізнесу в Україні у 2022–2025 рр.

Податкова політика України відіграє ключову роль у підтриманні життєздатності бізнесу та фінансової стабільності держави в умовах воєнного стану, вимагаючи постійного балансування між фіскальним стимулюванням економіки та необхідністю наповнення бюджету для фінансування оборони. З одного боку, запровадження податкових пільг, спрощення адміністрування та тимчасове зниження податкового навантаження сприяли збереженню

підприємницької активності, мінімізації втрат робочих місць та стимулюванню внутрішнього виробництва, дозволивши малому та середньому бізнесу уникнути масового банкрутства. З іншого боку, ці заходи зумовили скорочення надходжень до державного бюджету, що створило додатковий тиск на фінансову систему та вимагало залучення зовнішньої допомоги для покриття дефіциту. У короткостроковій перспективі податкові послаблення забезпечили підтримку ліквідності бізнесу, тоді як у довгостроковому вимірі їхній ефект спрямований на формування нової моделі фіскальної стійкості, орієнтованої на відновлення економічного потенціалу та розширення податкової бази після завершення війни.

Еволюція податкової політики України у 2022–2025 роках характеризується поступовим переходом від екстрених заходів підтримки економіки до системних фіскальних трансформацій, що відображають стратегічні цілі держави у воєнний період та період відновлення. Початок 2022 року ознаменувався запровадженням низки невідкладних заходів, спрямованих на підтримку ліквідності бізнесу та збереження економічної активності в умовах повномасштабного воєнного вторгнення.

Одразу після початку бойових дій держава ввела тимчасові пільги та спрощення, які передбачали звільнення гуманітарної допомоги від податку на додану вартість та митних зборів, мораторій на більшість планових податкових перевірок, а також звільнення постраждалих платників від штрафів за несвоєчасну звітність. Одним із ключових заходів стало запровадження тимчасової «суперспрощеної» ставки 2% від обороту для платників третьої групи Єдиного податку, що дозволило зменшити податковий тиск на малий бізнес і зберегти його операційну спроможність у критичних умовах.

У 2023 році спостерігалася поступова адаптація адміністрування податків та повернення до стандартних процедур. Державна податкова служба здійснювала модернізацію електронних сервісів, зокрема удосконалювала електронне адміністрування ПДВ та розширювала дистанційні сервіси для платників податків. Частково відновлювалося адміністрування зборів у регіонах,

де безпекова ситуація дозволяла це робити. Цей етап характеризувався балансуванням між підтримкою платників та поступовим відновленням фіскальної дисципліни, що сприяло формуванню передумов для стабілізації бюджетних надходжень та відновлення контролю за податковим адмініструванням.

2024 рік відзначився суттєвим посиленням фіскальної політики з метою фінансування оборонних потреб. Парламент ухвалив ряд законодавчих ініціатив, які передбачали підвищення спеціального (військового) збору, тимчасові надбавки на податок на прибуток для банків і фінансових установ, а також впровадження авансових внесків для окремих секторів із високим ризиком тінізації, зокрема для роздрібних продавців пального та пунктів обміну валют. Дані заходи були мотивовані необхідністю мобілізації додаткових ресурсів для державного бюджету, забезпечення фінансування оборони та підтримки соціальних програм у складних умовах воєнного часу.

У 2025 році відбулися масштабні фіскальні перетворення, що суттєво впливають на економічний ландшафт та правила оподаткування для різних категорій платників податків. Ключовим законодавчим документом став Закон України №4015-ІХ від 10 жовтня 2024 року [28], який вніс комплексні зміни до Податкового кодексу з метою збалансування бюджетних надходжень у період дії воєнного стану. Значна частина положень закону набула чинності з 1 грудня 2024 року, а основний масив новацій почав діяти з 1 січня 2025 року.

Ці зміни охоплюють широкий спектр платників податків – від фізичних осіб-підприємців та резидентів «Дія Сіті» до банків, благодійних організацій, виробників підакцизних товарів та міжнародних груп компаній. Зокрема, спеціальний правовий режим «Дія Сіті», який забезпечував суттєві податкові переваги для ІТ-сектору, був переглянутий з метою збільшення доходів державного бюджету. Коригування ставок та нові вимоги до звітності потребують від компаній своєчасного оновлення фінансових стратегій для збереження операційної ефективності.

Фінансовий сектор також зазнав суттєвого підвищення податкового навантаження: ставка податку на прибуток банків за результатами 2024 року була встановлена на рівні 50%, а для пунктів обміну валют і роздрібних продавців пального введено авансові внески з податку на прибуток та щомісячні аванси з ПДФО. Такі заходи спрямовані на забезпечення стабільних надходжень до бюджету та підвищення прозорості секторів, які традиційно мають високі ризики тінізації. У сфері благодійності та соціальних виплат законодавство уточнює порядок звільнення від ПДФО та військового збору, зберігаючи пільги для соціально важливих доходів, одночасно вводячи нові звітні вимоги для організацій та фізичних осіб, що залучають пожертви.

Літакобудівна галузь втратила податкові пільги, переходячи на загальну систему оподаткування, що створює короткострокові труднощі, але водночас стимулює підвищення ефективності та адаптації до ринкових умов. Військовий збір було суттєво розширено: ставка 5% поширюється на широкий перелік доходів фізичних осіб, включаючи зарплати, винагороди за гіг-контрактами, депозити, оренду, дивіденди та виграші, а для ФОПів на спрощеній системі встановлені диференційовані ставки залежно від групи платника. Військові облігації залишаються повністю звільненими від оподаткування, а військовослужбовці сплачують збір за зниженою ставкою 1,5%.

Посилюється адміністративний контроль за акцизним податком, можливе коригування ставок на алкоголь, тютюнові вироби та пальне, удосконалюються електронні системи відстеження обігу підакцизних товарів, що сприятиме зниженню тіньового ринку та збільшенню доходів бюджету.

У сфері ПДВ та ЄСВ частина пільг скасована, хоча звільнення для соціально важливих товарів і послуг зберігаються, а правила для окремих категорій ФОПів, зокрема тих, що займаються незалежною професійною діяльністю, деталізуються. Зміни у трансфертному ціноутворенні спрямовані на гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами, що передбачає оновлення критеріїв контрольованих операцій, запровадження

обов'язкових мастер-файлу та локального файлу, а також підвищення штрафів за порушення.

Усі ці заходи спрямовані на підвищення доходів державного бюджету, що є критично важливим для забезпечення фінансування оборонних потреб, реалізації соціальних програм, підтримки економіки в умовах воєнного та післявоєнного стану, а також для відновлення зруйнованої інфраструктури. Зростання податкового навантаження супроводжується одночасним впровадженням комплексних антикризових механізмів, які дозволяють забезпечити стійкість бюджетних надходжень без надмірного тиску на бізнес.

У цьому контексті держава активно розглядає та впроваджує альтернативні джерела фінансування бюджету, включно з посиленням заходів протидії корупції, дерегуляцією економічних процесів, цифровізацією податкового адміністрування, ефективним управлінням державними активами та активним стимулюванням інвестиційної активності.

Запровадження щомісячної звітності з податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військового збору, а також нових вимог щодо інформування про працевлаштування та розширеної звітності нотаріусів, є складовими ширшої стратегії підвищення податкової дисципліни, посилення прозорості економічних процесів і створення умов для стабільного функціонування державних фінансів.

Такий комплекс заходів одночасно спрямований на формування системного контролю за надходженнями, зменшення ризиків тіньової економіки та ухилення від сплати податків, а також на створення сприятливого середовища для легальної підприємницької діяльності та інвестиційного розвитку, що є ключовим для післявоєнного економічного відновлення України.

Таблиця 2.1

**Еволюція податкових змін та фіскальних стимулів в Україні за 2022–
2025 роки**

Рік	Основні напрямки змін	Категорії платників	Ключові заходи та зміни	Мета / очікуваний ефект
2022	Екстрені (воєнні) заходи	Малий бізнес, ФОП, гуманітарні організації	Тимчасові пільги, мораторій на перевірки, «суперспрощена» ставка 2% для 3-ї групи ЄП, звільнення гуманітарної допомоги від ПДВ і мит	Підтримка ліквідності, збереження робочих місць, забезпечення економічної стабільності
2023	Адаптація адміністрування	Усі платники	Модернізація електронного адміністрування ПДВ, розширення дистанційних сервісів, часткове відновлення зборів у безпечних регіонах	Поступове повернення до стандартних процедур, баланс між підтримкою бізнесу та фіскальною дисципліною
2024	Фіскальне посилення	Банки, Фінансові установи, Роздрібні продавці пального	Підвищення військового збору, тимчасові надбавки на податок на прибуток банків, авансові внески для валютних пунктів і продавців пального	Збільшення надходжень до бюджету, фінансування оборони, підвищення прозорості секторів із високим ризиком тінізації
2025	Комплексні податкові реформи	ФОП, резиденти «Дія Сіті», банки, виробники підакцизних товарів, благодійні організації, міжнародні компанії	Перегляд умов «Дія Сіті», підвищення податку на прибуток банків до 50%, розширення військового збору, зміни в ПДВ і ЄСВ, акцизний контроль, трансфертне ціноутворення	Збалансування бюджетних надходжень, адаптація податкової системи до умов воєнного стану, підвищення прозорості економіки, стабілізація фінансування критично важливих потреб

Аналіз податкових змін у 2022–2025 рр. демонструє чітку еволюцію української фіскальної політики від екстрених заходів підтримки економіки під час активних бойових дій до системних реформ, спрямованих на збалансування бюджетних надходжень і підвищення прозорості економіки. Поступове запровадження електронного адміністрування, підвищення ставок для фінансового сектору, розширення військового збору та перегляд пільгових режимів, зокрема для ІТ-сектора і літакобудівних підприємств, свідчить про прагнення держави забезпечити фінансову стійкість, стабільне фінансування оборонних і соціальних потреб, а також адаптувати податкову систему до умов воєнного стану. Для бізнесу ключовим завданням залишається своєчасна адаптація до нових правил, оптимізація ліквідності та ефективне планування податкових ризиків.

Таким чином, податкові зміни 2022–2025 років демонструють еволюцію від широких екстрених пільг, спрямованих на виживання економіки під час активних бойових дій, до цільових стимулів і фіскального посилення, що забезпечують стабільне фінансування критично важливих потреб держави. Для бізнесу ключовим завданням є адаптація до нових умов, оптимізація ліквідності та систематичний податковий аудит, що дозволяє ефективно реагувати на постійно змінюваний фіскальний ландшафт та зберігати конкурентоспроможність.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Пріоритети податкової політики для стабілізації та підтримки економіки під час війни

Податкова політика України характеризується наявністю глибоких системних проблем, що істотно впливають на ефективність державного регулювання економічних процесів. Основна з них полягає у нестабільності податкового законодавства, яке постійно зазнає змін, часто без попереднього аналізу їхнього економічного впливу. Така непослідовність формує атмосферу невизначеності для бізнесу, знижує рівень інвестиційної активності та довіру до державних інституцій, ускладнюючи прогнозування майбутніх фінансових результатів. Відсутність чіткої довгострокової стратегії розвитку податкової системи призводить до хаотичності регулювання та неузгодженості між податковою і бюджетною політикою. Надмірне податкове навантаження, особливо на малий і середній бізнес, гальмує розвиток підприємництва та сприяє поширенню тіньових схем ведення господарської діяльності.

Нерідко податкові зобов'язання стають надмірним тягарем, що зменшує можливості підприємств для інвестицій та інноваційного розвитку, послаблюючи конкурентоспроможність української економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках. Важливою проблемою залишається недосконалість адміністрування податків: попри впровадження електронних сервісів, система справляння податків усе ще характеризується високим рівнем бюрократизму, складністю процедур і технічними обмеженнями. Недовіра між платниками податків і податковими органами, наявність корупційних ризиків та недостатня професійна підготовка кадрів знижують ефективність податкового контролю та адміністрування.

Суттєвою проблемою є й неефективність податкових пільг і стимулів. Вони часто надаються без належного економічного обґрунтування та не завжди спрямовані на підтримку пріоритетних секторів, що призводить до нерационального використання бюджетних ресурсів і спотворення ринкової конкуренції. Відсутність системного моніторингу ефективності податкових преференцій перешкоджає своєчасному перегляду або скасуванню неефективних механізмів стимулювання. Окрему загрозу становить високий рівень тіньової економіки та ухилення від оподаткування, що зумовлені низькою податковою культурою, недовірою до державної фінансової політики та складністю податкових процедур.

Нерівномірність розподілу податкового навантаження також посилює соціально-економічну напругу: значна частина доходів бюджету формується за рахунок непрямих податків ПДВ та акцизів, що лягають основним тягарем на кінцевих споживачів, тоді як великі корпорації та фінансово-промислові групи мають можливість оптимізувати свої зобов'язання. Відсутність узгодженості між податковою та бюджетною політикою призводить до структурних дисбалансів у державних фінансах, хронічного дефіциту та необхідності запозичень, що послаблює фіскальну стійкість держави, особливо в умовах воєнного стану.

У період 2022–2025 років українська податкова політика пройшла еволюцію від екстрених заходів підтримки економіки до системних фіскальних трансформацій. 2022 рік ознаменувався тимчасовими пільгами та спрощеннями, зокрема звільненням гуманітарної допомоги від ПДВ та мит, мораторієм на податкові перевірки, «суперспрощеною» ставкою 2% для платників третьої групи ЄП, що дозволяло підтримати ліквідність бізнесу. У 2023 році відбулося поступове повернення до стандартних правил адміністрування: модернізація електронного адміністрування ПДВ, розширення дистанційних сервісів та часткове відновлення зборів у безпечних регіонах.

2024 рік характеризувався фіскальним посиленням: підвищення військового збору, введення тимчасових надбавок на податок на прибуток банків і фінансових установ, авансові внески для валютних пунктів і роздрібних

продавців пального. У 2025 році було ухвалено Закон №4015-ІХ, який системно оновив Податковий кодекс, охоплюючи ФОП, резидентів «Дія Сіті», банки, благодійні організації, виробників підакцизних товарів та міжнародні компанії. Зміни передбачали перегляд умов «Дія Сіті», підвищення податку на прибуток банків до 50%, розширення військового збору, удосконалення адміністрування ПДВ, ЄСВ та акцизного контролю, а також гармонізацію трансфертного ціноутворення з міжнародними стандартами [3].

Основною проблемою податкового стимулювання є нестабільність та непередбачуваність системи. Часті зміни ставок і пільг ускладнюють довгострокове планування бізнесу, знижують ефективність інвестиційних стимулів та підвищують адміністративне навантаження на підприємства. Несистемність та фрагментарність змін формує невизначеність у стратегічному розвитку галузей, розпорошує ресурси та створює ризики втрати бюджетних надходжень [7].

У контексті воєнного стану та післявоєнного відновлення пріоритети податкової політики мають бути спрямовані на балансування фіскальної стабільності та стимулювання економіки. Передбачуваність законодавства, гнучкість у застосуванні ставок і пільг, цільова спрямованість на критично важливі сектори оборонну промисловість, аграрне виробництво, енергетику, логістику є ключовими принципами стабілізації податкової системи. Післявоєнний період передбачає модернізацію податкової системи, прозорість, інвестиційну привабливість та справедливість розподілу податкового навантаження, цифровізацію адміністрування, спрощення звітності та моніторинг ефективності пільг [32].

Податкове стимулювання післявоєнного відновлення повинно поєднувати короткострокові антикризові заходи із системними інвестиційними інструментами: податкові кредити, прискорену амортизацію, звільнення від податків для відновлюваних підприємств, пільги для залучення іноземних інвесторів та спеціальні режими для постраждалих регіонів. Особлива увага має

приділятися зеленій податковій політиці, спрямованій на розвиток відновлюваної енергетики, енергоефективних технологій та ресурсозбереження.

Таким чином, податкова політика України у воєнний і післявоєнний періоди повинна трансформуватися з інструменту фіскального наповнення бюджету на механізм структурного відновлення економіки. Її ефективність визначатиметься стабільністю законодавства, передбачуваністю рішень, прозорістю адміністрування та системністю податкових стимулів, що разом сприятиме економічному зростанню, відновленню виробничих потужностей та підвищенню конкурентоспроможності країни.

Таблиця 3.1

Пріоритети податкової політики України для стабілізації та підтримки економіки під час війни

Пріоритети	Заходи / інструменти	Цільова група	Очікуваний ефект
Збереження ліквідності бізнесу	Тимчасові пільги, мораторій на перевірки, відстрочки податків	ФОП, малий і середній бізнес	Підтримка діяльності, збереження робочих місць, мінімізація ризику банкрутства
Підтримка критичних секторів	Цільові пільги, нульові ставки мит, спеціальні режими	Енергетика, аграрний сектор, медицина, логістика, освіта	Безперервність виробництва та надання соціально важливих послуг
Фіскальна стабільність держави	Військовий збір, авансові внески, підвищення ставок	Державний бюджет, банки, фінансові установи	Забезпечення ресурсів для оборонних і соціальних витрат
Стабілізація адміністрування	Цифровізація, електронне адміністрування, автоматизація відшкодувань	Усі платники	Зменшення бюрократії, підвищення прозорості, зниження корупційних ризиків
Підтримка зайнятості	Податкові стимули для роботодавців	Підприємства всіх секторів	Збереження робочих місць, стабілізація доходів населення
Цільове стимулювання	Пільги для стратегічних підприємств, відновлення виробництв, спеціальні режими для регіонів	Стратегічні галузі та території	Прискорене відновлення економіки, стимулювання інвестицій, підтримка інновацій

Пріоритети податкової політики у воєнний період поєднують короткострокові антикризові заходи із довгостроковими стратегіями стабілізації та стимулювання економіки. Конкретні приклади податкових змін 2022–2025 рр. демонструють прагнення держави зберегти ліквідність бізнесу, підтримати критично важливі сектори, забезпечити фінансову стабільність бюджету та стимулювати інвестиції навіть в умовах війни. Цільове податкове стимулювання та цифровізація адміністрування сприяють прозорості, зниженню корупційних ризиків і формуванню передумов для післявоєнного відновлення та економічного зростання України.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення податкового законодавства в контексті післявоєнного відновлення економіки

Податкова політика є одним із ключових інструментів державного регулювання економіки, і її ефективність безпосередньо впливає на стабільність бюджетних надходжень, ділову активність та інвестиційну привабливість країни. У контексті післявоєнного відновлення України особливого значення набуває розробка системи податкових стимулів, здатних підтримати підприємницьку діяльність, прискорити модернізацію виробничих потужностей та забезпечити економічне зростання.

Першим важливим напрямом вдосконалення податкового законодавства є створення стабільного та передбачуваного податкового середовища. Часті зміни ставок, пільг та правил адміністрування ускладнюють планування бізнесу та знижують ефективність податкових стимулів. Тому післявоєнний період має стати часом впровадження чітких, довгострокових норм, які забезпечать передбачуваність оподаткування для підприємств різних масштабів. Необхідно встановити чіткі часові рамки дії податкових пільг та знизити частоту внесення змін до Податкового кодексу без обґрунтованого економічного аналізу.

Другим напрямом є цільове податкове стимулювання стратегічних секторів економіки. Післявоєнне відновлення потребує першочергової підтримки галузей, які формують критичну інфраструктуру та забезпечують

продовольчу, енергетичну та соціальну безпеку. До таких секторів належать енергетика, агропромисловий комплекс, транспортна інфраструктура, будівництво житла та об'єктів соціальної інфраструктури. Податкові стимули можуть включати прискорену амортизацію для оновлення основних фондів, податкові канікули для підприємств, що відновлюють виробництва, та пільгове оподаткування інвестицій у регіони, які зазнали значних руйнувань.

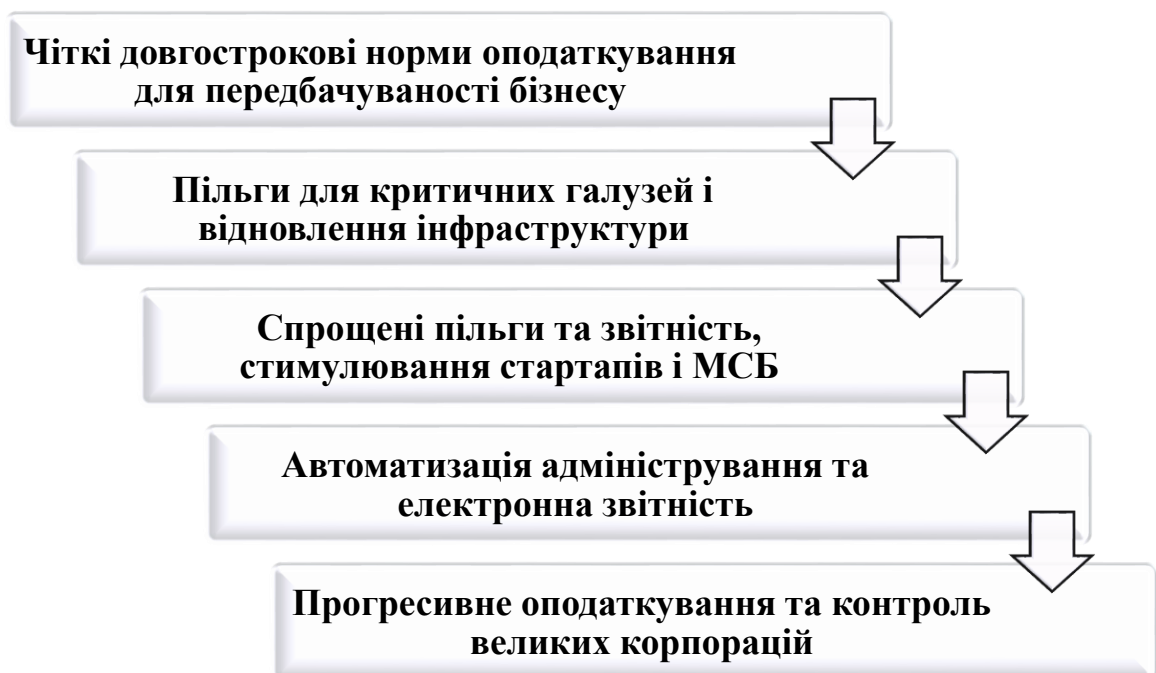
Третім важливим аспектом є підтримка малого та середнього бізнесу. Післявоєнна економіка потребує швидкого відновлення підприємницької активності, тому малий і середній бізнес мають отримати спрощений доступ до податкових пільг, оптимізовану систему звітності та можливість отримання інвестиційних кредитів із податковими заохоченнями. Впровадження спеціальних податкових режимів для стартапів, підприємств реінтеграції внутрішньо переміщених осіб та компаній, що беруть участь у відбудові інфраструктури, сприятиме створенню робочих місць і стимулюватиме інноваційну діяльність.

Четвертим напрямом є цифровізація податкового адміністрування та прозорість системи. Післявоєнне відновлення потребує ефективного управління фінансовими потоками та мінімізації корупційних ризиків. Це передбачає запровадження сучасних інформаційних систем для моніторингу надходжень, автоматизації процедури відшкодування ПДВ, електронного адміністрування податків і спрощення звітності. Підвищення цифрової інтеграції сприятиме підвищенню довіри платників податків, скороченню часу на адміністрування та збільшенню прозорості використання бюджетних ресурсів.

П'ятим ключовим напрямом є забезпечення соціальної справедливості та рівності платників податків. Післявоєнна економіка потребує стимулювання розвитку підприємств усіх секторів, при цьому важливо уникнути надмірного навантаження на малий бізнес і населення. Для цього доцільно забезпечити прогресивну структуру оподаткування, збалансувати частку прямих і непрямих податків, а також посилити контроль за великими корпораціями щодо

дотримання правил трансфертного ціноутворення та сплати податків у повному обсязі.

Шостим напрямом є стимулювання інвестиційної активності та розвитку інновацій. Післявоєнне відновлення передбачає значні капіталовкладення у модернізацію виробництва, розвиток зеленої енергетики та впровадження енергоефективних технологій. Для цього слід запровадити інвестиційні податкові кредити, прискорену амортизацію, звільнення від податку на прибуток для підприємств, що впроваджують інноваційні проєкти, а також спеціальні податкові режими для іноземних інвесторів, що підтримують відновлення економіки.

Рис. 3.1. Кроки вдосконалення податкового законодавства для післявоєнного відновлення економіки

Податкове законодавство післявоєнного періоду має поєднувати антикризові та стратегічні заходи. Короткострокові інструменти, такі як відстрочки сплати податків і тимчасові пільги, повинні доповнюватися системними реформами, що сприяють модернізації економіки, залученню

інвестицій та підвищенню ефективності державного управління фінансами. Такий комплексний підхід забезпечить не лише відновлення виробничого потенціалу, а й формування стійкої моделі економічного розвитку, заснованої на прозорості, інноваціях та інвестиційній привабливості.

Вдосконалення податкового законодавства у післявоєнний період є ключовим чинником відновлення економіки та забезпечення стійкого зростання. Воно має поєднувати стабільність та передбачуваність норм, цільове стимулювання стратегічних секторів, підтримку малого бізнесу, цифровізацію адміністрування, соціальну справедливість і стимулювання інвестицій. Лише комплексне реформування податкової системи дозволить забезпечити ефективне фінансування державних потреб, активізувати економічну діяльність та створити умови для сталого післявоєнного розвитку України.

Важливою складовою є гармонізація національного податкового законодавства з нормами Європейського Союзу, з огляду на стратегічний курс України на євроінтеграцію. Необхідно здійснити адаптацію вітчизняної системи оподаткування до європейських стандартів у сфері адміністрування податків, боротьби з ухиленням від оподаткування та забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження. У цьому контексті доцільним є впровадження механізмів обміну податковою інформацією, удосконалення процедур трансфертного ціноутворення та мінімізації податкових ризиків для міжнародних інвесторів.

Важливе місце у процесі реформування податкової системи займає оптимізація структури податкових надходжень. Для зниження фіскального тиску на виробництво необхідно поступово зміщувати акценти від оподаткування праці та прибутку підприємств у бік непрямих податків і податків на споживання. Це дозволить стимулювати ділову активність, підвищити конкурентоспроможність українських виробників і водночас забезпечити стабільність доходів бюджету. Водночас слід уникати надмірного підвищення ставок непрямих податків, щоб не допустити зростання інфляційного тиску та погіршення соціально-економічного становища населення.

У післявоєнний період особливо актуальним стане запровадження системи податкових стимулів для інвестицій у відбудову економіки. Доцільно передбачити на законодавчому рівні механізми інвестиційних податкових кредитів, прискореної амортизації, звільнення від оподаткування прибутку, спрямованого на реінвестування, а також пільги для підприємств, що здійснюють діяльність у галузях стратегічного значення енергетиці, транспорті, будівництві, машинобудуванні, ІТ-секторі. Такі заходи сприятимуть активізації приватного капіталу в процесі відновлення інфраструктури та виробничих потужностей.

Окремої уваги потребує удосконалення податкового регулювання малого та середнього бізнесу, який є основою економічного зростання та зайнятості населення. Податкове законодавство має передбачати стабільні умови для функціонування спрощеної системи оподаткування, прозорі критерії для переходу між групами платників, а також систему податкових канікул для новостворених підприємств у регіонах, постраждалих від війни. Крім того, доцільно запровадити механізми часткового відшкодування податкових платежів або надання грантів за рахунок державного бюджету для підприємців, які здійснюють інвестиції у відновлення місцевої інфраструктури.

Значного оновлення потребує законодавче забезпечення податкових пільг для відновлення регіонів, які найбільше постраждали від бойових дій. Доцільно запровадити спеціальні податкові режими у форматі регіональних відновлювальних або індустріальних зон, де підприємства тимчасово матимуть знижені ставки податку на прибуток, звільнення від мита та ПДВ на імпорт устаткування, а також пільги на сплату місцевих податків і зборів. Такий підхід сприятиме децентралізації економічної активності, формуванню нових центрів розвитку та залученню інвестицій у місцеву економіку.

Важливим аспектом удосконалення є цифровізація податкового адміністрування. Необхідно посилити використання електронних сервісів, автоматизованих систем контролю та аналітики, що зменшить адміністративні витрати для бізнесу і підвищить ефективність роботи податкових органів. Впровадження сучасних технологій дозволить забезпечити прозорість

податкових процедур, знизити рівень ухилення від оподаткування та покращити якість обслуговування платників.

Важливим доповненням до податкової реформи має стати підвищення інституційної спроможності податкових органів і формування партнерських відносин між державою та бізнесом. Для цього необхідно вдосконалити систему підготовки кадрів, розвивати аналітичні та сервісні функції податкових служб, а також підвищити рівень підзвітності й відповідальності за результати їх діяльності.

Не менш значущим напрямом є розвиток екологічного та «зеленого» оподаткування, що відповідає сучасним глобальним тенденціям сталого розвитку. Податкове законодавство має передбачати пільги для підприємств, які впроваджують енергоощадні технології, використовують відновлювані джерела енергії чи здійснюють заходи з утилізації відходів. Це дозволить поєднати економічне зростання з екологічною модернізацією та сприятиме інтеграції України у європейський «зелений» економічний простір.

Отже, удосконалення податкового законодавства в контексті післявоєнного відновлення економіки України має бути комплексним і багаторівневим процесом, який поєднує фіскальну стабільність, інвестиційну привабливість, соціальну справедливість та екологічну відповідальність. Реалізація зазначених пропозицій сприятиме формуванню ефективної податкової системи, здатної забезпечити швидке відновлення економіки, інтеграцію у європейський економічний простір та перехід до моделі стійкого інноваційного розвитку.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження податкового стимулювання економіки в умовах правового режиму воєнного стану встановлено, що податкова політика держави виступає одним із ключових інструментів державного регулювання економічних процесів. Її ефективність безпосередньо впливає на фінансову стійкість країни, рівень економічної активності суб'єктів господарювання, інвестиційну привабливість, а також здатність держави забезпечити відновлення економіки після завершення військових дій.

У період воєнного стану податкове регулювання набуває подвійного характеру: з одного боку, воно має забезпечити стабільні надходження до державного бюджету для фінансування оборонних потреб, соціальних програм, підтримки медичної та освітньої сфер, а з іншого створювати сприятливі умови для бізнесу, збереження робочих місць та стимулювання інвестиційної діяльності. Запроваджені у 2022–2025 роках податкові зміни зниження ставок, спрощення адміністрування, податкові канікули, звільнення від ПДВ та митних зборів для гуманітарної допомоги і стратегічних галузей стали важливим чинником підтримки економічної активності в кризових умовах та допомогли зменшити ризики масового банкрутства суб'єктів господарювання.

Досвід України свідчить, що гнучкість податкової системи в умовах війни є ключовим фактором її стійкості. Однак надмірна лібералізація податкової політики без чіткої післявоєнної стратегії може призвести до фіскальних дисбалансів, дефіциту бюджету та обмежити можливості держави для фінансування стратегічних напрямів розвитку. Саме тому головним завданням держави у післявоєнний період стає формування збалансованої моделі податкового стимулювання, яка одночасно забезпечуватиме стабільність бюджетних надходжень, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, модернізацію виробничих потужностей та інноваційний розвиток національної економіки.

Важливим напрямом удосконалення податкової політики після війни є запровадження довгострокових податкових стимулів для стратегічних галузей промисловості, аграрного сектору, енергетики, ІТ та інноваційних компаній. Це передбачає, зокрема, податкові канікули, прискорену амортизацію, пільгове оподаткування інвестицій у реконструкцію і модернізацію виробництва, а також спеціальні стимули для підприємств, що відновлюють економічно важливу інфраструктуру. Не менш важливими є заходи з цифровізації податкового адміністрування, що спрямовані на підвищення прозорості, скорочення адміністративного навантаження, зменшення корупційних ризиків та оптимізацію процесів відшкодування ПДВ.

Крім того, розширення бази оподаткування за рахунок тіньового сектору, посилення контролю за дотриманням податкового законодавства великими корпораціями та адаптація української системи оподаткування до стандартів Європейського Союзу є важливими елементами післявоєнної податкової політики. Це дозволить забезпечити більш справедливий розподіл податкового тягаря, стимулювати підприємницьку активність та підвищити конкурентоспроможність економіки на міжнародних ринках.

Таким чином, ефективне податкове стимулювання в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення має ґрунтуватися на принципах гнучкості, цілеспрямованості, справедливості та прозорості. Поєднання фіскальної стійкості з рольовою функцією податкових стимулів у підтримці бізнесу та інвестицій стане основою сталого економічного зростання, відновлення виробничого потенціалу та фінансової безпеки України у середньо- та довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Л., Данілов О. Д. Податкові системи зарубіжних країн: Навч. посібник. К.: Комп'ютер прес, 2004. 300 с
2. Василик О. Д. Податкова система України: Навч. посібник. К.: Поліграф книга, 2004. 478 с.
3. Висновки і рекомендації до головних змін податкового законодавства у зв'язку з воєнним станом в Україні / консультація Сергія Гонтаровського. Інформаційно-правовий портал «Поради юриста». 16.06.2022. URL: <https://b2bconsult.ua/consultation/35600>
4. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>
5. Десятнюк О., Марченко Л. Науково-методичні детермінанти податкової політики в умовах трансформації національної економіки. Світ фінансів. *Фіскальна і монетарна політика*. 2021. № 4 (69). С. 8–19.
6. Децюра С. О. Правила оподаткування під час воєнного стану. *Бухгалтер 911*. 11.03.2022. URL: <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1064117.html>
7. Іванишина О. С., Прокопенко І. А., Панура Ю. В. Удосконалення податкової системи як фактор підвищення фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8>
8. Кміть В.М., Жук Ю.І., Чеботарь О.А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 8. С. 265–269.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
10. Луніна І. О., Білоусова О. С., Булана О. О. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 41-56. URL: <https://doi.org/10.15407/eip2016.01.041>

11. Мельник В. М., Руденко В. В. Вплив фіскального механізму на інвестиційний розвиток суб'єктів господарювання у країнах ЄС і в Україні. *Проблеми економіки. Фінанси та банківська справа*. 2022. №2 (52). С. 145–162.
12. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник : у 5 част. / Н. Балдич та ін.; Федерація канадських муніципалітетів / Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». К., 2020. Част.1: МЕР: сучасні концепції, моделі та ресурси. 104 с.
13. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
14. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за період 01.10 – 31.10.2022) / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news>.
15. Орлова В.А. Прем'єр Шмигаль озвучив прогноз щодо ВВП України. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/vvp-ukrajini-spitkaye-strashne-padinnya-prognoz-uryadu-novini-viyni-2022-novini-ukrajina-11803641.html>
16. Офіційний вебсайт Державної казначейської служби України. URL: <https://ca.treasury.gov.ua/MainForm.aspx>
17. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>
18. Палій А.В. Стимул чи стусан: зменшення навантаження на бізнес під час війни. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/zahist-biznesu/stimul-chi-stusan-zmenschennya-navantazhennya-na-biznes-pid-chas-viyni.html>
19. Податкова система: Навчальний посібник/ за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
20. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

21. Податкові інструменти стимулювання інвестицій в Україні та світі: А. Соколовська, Л. Райнова. Випуск періодики: *Фінанси України : науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал*. 2023. № 10 (335). С. 24-50.

22. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України No 2173-IX від 01.04.2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. No 33. С. 94. Ст. 1748.

23. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану: Закон України № 2260-IX від 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20>

24. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України No2118-IX від 07.03.2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. No 33. С. 26. Ст. 1721.

25. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України No2120-IX від 17.03.2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. No 33. С. 29. Ст. 1722.

26. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України No2142-IX від 05.04.2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. No 32. С. 34. Ст. 1693.

27. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період воєнного стану: Закон України № 2120-IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20>

28. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки: Проект Закону України No8131 від 17.10.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40674>

29. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України. Відомості Верховної Ради України, 2023, № 15, ст. 120.
30. Рева Д.М. Актуальні питання податкового стимулювання. *Право та інновації*. 2015. №3. С.72-77.
31. Руденко В. В. Ідентифікація функціональних складових фіскального механізму регулювання інвестиційного розвитку національної економіки. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 73–78.
32. Струк Н.П., Сюсько С.В. Місцевий економічний розвиток та податкове стимулювання: взаємозв'язок та взаємовплив. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8634>
33. Третяк Г.С. Інструменти податкового стимулювання інвестиційних процесів у регіоні. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 31. С. 430–439.
34. У 2022 році до державного бюджету надійшло 698,7 млрд гривень / Прес-служба Державної податкової служби України, 2023. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/644526.htm>
35. Урядовий портал. Релокація бізнесу: переїзд завершили понад 600 підприємств, 340 відновили роботу – Мінекономіки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/relokaciya-biznesu-pereyizd-zavershili-ponad-600-pidpriyemstv-340-vidnovili-robotu-minekonomiki>
36. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. No 10 (1). P. 42. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p42>.
37. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M., Nikitishin A., Husarevych N. Tax Policy for Economic Recovery and Sustainable Development After COVID-19. 2022. P. 102–109. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4220926>.
38. Taxation of small and medium-sized enterprises in OECD and G20 countries. *OECD tax policy studies*. 2015. Issue 23, 154 p.